

Святослав Герчаківський

к.е.н., доцент, докторант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Антон Шевчук

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юлія Дуда

студентка гр. ФМСм-21,
інспектор Тернопільської митниці, м. Тернопіль

ФАБУЛА КОНТРОЛЮ МИТНОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ ТА ВЕКТОРИ ЙОГО ТРАНСФОРМАЦІЇ

В умовах повномасштабної війни в Україні особливо гостро стоять питання забезпечення фінансування Збройних Сил України, а отже проблематика формування доходної частини державної казни є першочерговим завданням. В цьому контексті надважливим є ефективна робота податкових та митних інституцій держави та результативність контрольних заходів, які вони здійснюють.

Організація контролю митної вартості товарів вважається системним конструктом та передбачає сукупність заходів, процедур та інструментів, що впроваджуються митними органами для забезпечення законності, достовірності та обґрунтованості ціни товару, заявленої декларантом при перетині митного кордону. Ця система охоплює як процедури на етапі митного оформлення (попередній контроль), так і перевірки після випуску товарів (пост-митний контроль).

Проблематика митного контролю щодо ідентифікації митної вартості товарів досліджувалась низкою українських вчених, серед яких варто відмітити: А. Войцещук, В. Волошин, Л. Єрофеєнко, В. Комзюк, М. Кравець, А. Саварець та ін. Крім цих науковців, потрібно виокремити П. Пашка, який досліджував питання методології контролю митної вартості та її впливу на економічну безпеку держави; Б. Плотницького, який відомий напрацюваннями з теорії та практики митної справи, зокрема в частині митної оцінки та контролю; Ю. Погорілого, який присвятив роботи питанням удосконалення механізмів контролю та боротьби з недостовірним декларуванням. Потрібно зауважити про недостатність наукового пізнання цієї проблематики в контексті викликів та загроз війни та невизначеності.

Митна вартість товарів – це одне з найважливіших понять, яке використовується в процесі митного адміністрування та реалізації митної політики держави. Функціонал та розуміння цієї дефініції дещо відрізняється в українській фінансовій науці, митному праві з «customs value of goods» в європейській та світовій митній сферах.

Визначення, яке подане в ст. 49 Митного кодексу України характеризує «вартість товарів, які переміщуються через митний кордон України,

використовується для митних цілей і базується на ціні, що фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари. Ціна, що була фактично сплачена або підлягає сплаті» [1].

Генезис поняття «митна вартість товару» розпочався у післявоєнному періоді, коли в рамках ГАТТ розробили та встановили єдині для усіх країн-учасників правила оцінювання товарів для митного оподаткування. Так, згідно із нормами статті 7 Генеральної угоди по тарифах і торгівлі «оцінка імпортованого товару для митних цілей повинна ґрунтуватися на дійсній вартості імпортованого товару, на який розраховується мито, або подібного товару і не повинна ґрунтуватися на вартості товару національного походження чи на довільній або фіктивній вартості» [2].

Удосконалення концептуальних основ ідентифікації митної вартості триває постійно й основним інституційним органом у цій царині виступає Технічний комітет Всесвітньої митної організації з митної оцінки (ТССВ), який періодично приймає напрацьовані та узгоджені з іншими суміжними митними комітетами технічні та процесуальні рішення.

На 61 сесії ТССВ, яка відбулась 23 жовтня 2025 року було ратифіковано новий документ щодо значення виразу «ціна фактично сплачена або підлягає сплаті» та завершено розгляд технічного питання, яке було представлено Уругваєм, щодо «Значення виразу «ціна, фактично сплачена або підлягає сплаті» за товари за методом вартості угоди». Остаточне затвердження нового змістовного наповнення митної вартості товарів відбудеться на сесії Ради Всесвітньої митної організації у червні 2026 року.

Система контролю митної вартості товарів базується на Угоді СОТ про застосування Статті VII ГАТТ 1994 року і в цілому зводиться до перевірки достовірності заявленої ціни угоди за першим методом.

В Україні нормативно-правове забезпечення контролю митної вартості товарів передбачене статтями 53-55 Митного кодексу України, в яких безпосередньо визначено основні елементи такого контролю, а саме:

- порядок прийняття рішення щодо заявленої декларантом митної вартості товару, обов'язки й права посадових осіб митного органу під час здійснення цього виду контролю;

- порядок надання обґрунтованої відмови у митному оформленні товарів за заявленою декларантом митною вартістю та умови за яких заявлена декларантом або уповноваженою ним особою митна вартість вважається визнаною автоматично» [1].

В умовах воєнного стану в Україні декларанти дуже часто почали використовувати 6 резервний метод визначення митної вартості. Такий факт вказує на ймовірні нечесні дії декларантів, спрямовані на зменшення митної вартості як бази оподаткування митних платежів. Про цю аномальність наголошують у Тіньовому звіті, вказуючи, що «у 2023-2024 роках (і ймовірно у роках перед ними), кількість випадків, коли декларанти самостійно визначали митну вартість товарів за резервним методом є аномально високою у 20-50 раз більше, ніж кількість коригувань митної вартості митницею. Ця ситуація

викликає обґрунтоване занепокоєння і ставить під сумнів відповідність фактичної практики митних органів міжнародним стандартам, визначеним СОТ» [3].

Крім цього, на динаміку донарахованих сум митних платежів за результатами контролю митної вартості впливає ризики програшу таких справ в судах. Наприклад, в 2024 році по 92,5% судових справ щодо оскарження рішень про коригування митної вартості товарів представниками митниць були програні, а отже можемо робити припущення про низьку якість доказів, матеріалів таких справ та аргументів посадових осіб митних органів, які виносили рішення про коригування митної вартості.

У 2023 р. відбулося суттєве зростання надходжень від коригування Тернопільською митницею митної вартості товарів. Якщо у 2022 р. цей показник становив 71,5 млн грн, то у 2023 р. він зріс до 185,1 млн грн. Такий ефект спостерігається на фоні незначного зростання товарообороту в зоні діяльності митниці, що свідчить про зростання ефективності роботи цієї митниці у 2023 р. Ефект від контролю за правильністю визначення митної вартості Тернопільською митницею у 2024 р. становив 339,8 млн грн, що на 84% перевищує минулорічний показник.

Помітне зростання фіскального ефекту у 2023 та 2024 рр. свідчить про посилення аналітичних процедур, покращення виявлення цінкових маніпуляцій та/або збільшення обсягів критично оціненого імпорту, а також зумовлене більшою завантаженістю митниці внаслідок логістичних зсувів торгівлі на західні пункти пропуску.

Ще один позитивний чинник, який вплинув на динаміку донарахувань митних платежів внаслідок контролю митної вартості товарів – пост-митний аудит. Проведений нами аналіз показав, що протягом 9 місяців 2025 року у модулі «Митні перевірки» автоматизованої системи «Центр» посадовими особами Тернопільської митниці Держмитслужби було зареєстровано 129 проєктів (митних декларацій). З них, в 98 випадках виявлено порушення законодавства з питань митної справи; за 16 проєктами заявлені у деклараціях відомості підтверджено; ще 15 аналізів не проведено через ненадання декларантами необхідних документів.

Такі дії посадових осіб Тернопільської митниці призвели до того, що суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності добровільно сплатили понад 1 млн. грн. донарахованих митних платежів в Державний бюджет України, а матеріали щодо 4 суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності передано до митниць за місцем їх реєстрації для подальшої документальної перевірки.

Ефективність таких контрольних заходів має доволі перспективний характер, адже норми чинного митного законодавства надають право митним інспекторам перевіряти:

- правильність, точність, повноту та достовірність інформації, що міститься у митній декларації, митне оформлення якої завершено;
- наявність, точність, правильність і достовірність документів, на підставі яких товари поміщені у відповідні митні режими, а також існування,

справжність, правильність і дійсність будь-якого підтвердного документа, у тому числі шляхом перевірки облікових записів підприємства та іншої документації щодо операцій із відповідними товарами або щодо попередніх та/або наступних комерційних операцій із такими товарами після їх випуску;

- законність ввезення (пересилання) товарів на митну територію України, вивезення (пересилання) товарів за межі митної території України;
- своєчасність, достовірність, повноту нарахування та сплати митних та інших платежів, а також пені, контроль за справлянням яких покладено на митні органи.

Ми вважаємо, що доперевірочний аналіз, який здійснюється на основі системи управління митними ризиками може стати більш ефективним інструментом в системі контролю правильності визначення митної вартості товарів як в зоні діяльності Тернопільської митниці, так і бути масштабованим на всю систему митних органів країни.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.
2. Сучасна митна енциклопедія / за заг. ред. Д. В. Приймаченка, В. В. Ченцова. Дніпро: УМСФ, 2024. 620 с.
3. Тіньовий звіт щодо прогресу України у наближенні до Розділу 29 «Митний Союз». ГО «ТП». Київ, 2025. 113 с.